

พุทธจิตวิทยากับกลยุทธ์ของธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21

The Buddhist Psychology with Strategy of Householder-Dhammaduta in the Buddhism Propagation in the 21st Century

รุ่งนภา พลายเพ็ชร์

Roongnapha Plaipetch

นิสิตปริญญาเอกพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy in Buddhist Psychology, Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author. Email: roongnapha@gmail.com

(Received: July 7, 2023; Revised: August 11, 2023; Accepted: August 15, 2023)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอเรื่อง พุทธจิตวิทยากับกลยุทธ์ของธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 เห็นได้ว่า ธรรมทูตคฤหัสถ์ คือคนไทยที่ไปอาศัยและประกอบอาชีพในต่างประเทศ ซึ่งมีความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญ ให้การอุปถัมภ์ค้ำจุน ช่วยเหลือ ดูแล สนับสนุนแก่พระภิกษุ จึงทำให้พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่ในต่างประเทศได้ เพื่อให้ผู้สนใจในคำสอนมีความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ด้วยพุทธจิตวิทยา นำสู่จิตวิญญานวอลชน ด้วยวิธีการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ผ่านโซเชียล ที่ธรรมทูตคฤหัสถ์จำเป็นต้องมีและเรียนรู้ที่จะใช้งานอุปกรณ์ที่ทันสมัย ให้สามารถเชื่อมโยงหรือส่งข้อมูลถึงกันผ่านอินเทอร์เน็ต เข้ากับการใช้งานอื่น ๆ การชวนเชื่อด้วยสัจธรรมหรือ ความจริง ให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นผลจริงสามารถนำไปปฏิบัติได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องการความช่วยเหลือ จากธรรมทูตคฤหัสถ์คนไทยอย่างเต็มที่ มีกลยุทธ์ของธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 ที่ชัดเจน เพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับขีดความสามารถสร้างระบบและกลไกความเป็นธรรมทูต สร้างเครือข่ายและส่งเสริมสนับสนุน ความสามัคคี ที่สำคัญรวมทั้งการปฏิบัติธรรมกรรมฐานในหมู่คนไทยและคนท้องถิ่น ถือว่าเป็นการเผยแผ่ยกย่องเชิดชูเกียรติของคนไทยให้เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักรู้ถึงบทบาทหน้าที่ความสำคัญของพุทธบริษัท ที่ต้องศึกษาธรรมให้เข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติตน ช่วยเหลือเกื้อกูลให้บุคคลอื่นเข้าใจพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง และสามารถปกป้องผู้ที่กล่าวให้ร้าย กล่าวจ้วงจาบ พระธรรมวินัย ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ มีกลยุทธ์ที่แยกคายไปในทางที่ดีมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็น ความสำคัญของกลยุทธ์ของธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 จึงมีความจำเป็นเชื่อมโยงกับพุทธจิตวิทยาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา; ธรรมทูตคฤหัสถ์; เผยแผ่พระพุทธศาสนา; ศตวรรษที่ 21

Abstract

This article aims to present the subject Buddhist Psychology and Householder-Dhammaduta's Strategies in Propagating Buddhism in the 21st Century "Householder-Dhammaduta" refers to Thai individuals who reside and work abroad, exhibiting devotion and clarity in the Buddhist faith. They play a crucial role in promoting and propagate Buddhism internationally. By offering support, assistance, and care to monks, they facilitate the global propagation of Buddhism. They use modern communication tools,

such as the internet, social media, advertising, and public relations, to ensure that interested individuals understand the fundamental principles and teachings of Buddhism and its application to the masses. It is essential for Thai "Householder-Dhammaduta" to possess and learn how to use up-to-date devices to connect and transmit information online, enabling them to interact with other applications and platforms. Through moral persuasion and truthfulness, they encourage practitioners to witness the tangible results of Buddhist teachings and apply them in their lives. Therefore, they greatly rely on the wholehearted assistance of Thai "Householder-Dhammaduta." Distinctive strategies are necessary to enhance efficiency, elevate capabilities, establish systems, and mechanisms to elevate the status of Buddhist ambassadors, create networks, promote unity, and support ethical conduct among Thai people and locals. This signifies the promotion and recognition of Thai people, create a sense of pride and awareness of the important role and responsibility of practicing Buddhism. Their assistance enables others to comprehend Buddhism accurately, safeguarding and defending those who are criticized, denigrated, or insult the Dhamma discipline, ultimately contributing to the improved dissemination of Buddhism with more effective strategies internationally. Therefore, it is crucial to emphasize the importance of the Householder-Dhammaduta's strategy in propagating Buddhism in the 21st century and to incorporate it with Buddhist psychology for maximum benefit.

Keywords : Buddhist Psychology; Householder-Dhammaduta; Buddhism Propagation; the 21st Century

1. บทนำ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอเรื่อง ธรรมทูตคฤหัสถ์ คือพุทธศาสนิกชนที่ประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ได้ปฏิบัติหน้าที่เสมือนเป็นพระธรรมทูตไปทั่วทุกมุมโลกและมีให้เห็นกันอยู่ทั่วไปเสมอ (สมเด็จพระพุทธปาสาเถราช, 2551) ในครั้งสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมีญาณทัศนะซึ่งเชื่อและให้ความสำคัญต่อกายภาพของมนุษย์ว่า มนุษย์คือสัตว์ประเสริฐที่สามารถฝึกตนเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และสามารถเรียนรู้ตามธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ได้ พระพุทธองค์จึงได้วางหลักการให้แก่พระอริยสาวก 60 รูปแรกที่รู้แจ้งแล้วในหลักพุทธธรรมคำสอน เมื่อครั้งในคราวที่ส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มาจนถึงยุคปัจจุบันแม้โลกวิวัฒนาการมากขึ้น แต่การปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังคงดำเนินต่อไปด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม (หลักความจริงของธรรมชาติ (จึงเป็นที่น่าชื่นชมยินดีและปรากฏชัดว่าพระธรรมทูตที่เป็นพระสงฆ์ไทยเป็นผู้บุกเบิกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศโดยมากจะได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุน อุปัฏฐากจากคฤหัสถ์ชาวพุทธ ที่เป็นธรรมทูตถือว่า ทำหน้าที่ของบริษัท 4

ธรรมทูตคฤหัสถ์ได้ร่วมคณะ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เคยมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนถึงทุกวันนี้ เป็นกำลังช่วยสนับสนุนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ มีมาตั้งแต่สมัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 สมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้การอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และทรงปรึกษากับพระโมคคัลลีบุตรติสส

เถระองค์ประธานสงฆ์ เพื่อคัดเลือกคณะพระธรรมทูตออกเป็น 9 คณะ ถูกส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ในจำนวนคณะที่จัดส่งนั้น มีอยู่คณะหนึ่ง ซึ่งเป็นคณะที่ 8 มีพระโสณเถระ เป็นหัวหน้าคณะ และมีพระเถระร่วมคณะอีก 4 รูปที่สามารถเป็นคณะสงฆ์ให้การบรรพชาอุปสมบทและสวดปาติโมกข์ได้ อันประกอบด้วยพระอุตรเถระ พระภูณียเถระ พระภูมียเถระ พระภูณียเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ และให้พระโสณเถระเลือกหาคนที่พร้อมเดินทางด้วย ซึ่งมีคนจำนวนมากแสดงความประสงค์จะร่วมคณะไปด้วย แต่พระโสณเถระเลือกเพียง 38 คน โดยชื่อที่ปรากฏประกอบไปด้วยบุคคลที่เรียกว่า คฤหัสถ์ได้แก่ นายอตุลอมัจฉ์ นางอาตุลา อิศสรพราหมณ์ เขมกอบาสก และอนิชาอุบาสิกา (พระมหาไพฑูริย์, 2563)

ธรรมทูตคฤหัสถ์เป็นผู้ที่มีหลักในการปฏิบัติตน คือความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และมีการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม หรือข้อกำหนดหรือหลักความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ สัจจธรรมจริงๆ พระพุทธศาสนาสอนสัจจธรรมคือ ความจริงที่เป็นสากลแล้ว จึงสอนถึงจริยธรรม เช่น เมตตาที่เป็นสากลได้ ประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีศีลหรือวินัยในการอบรมตนทั้งในด้านความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คือมีกายสุจริต วาจาสุจริต และการปฏิบัติสมาธิภาวนาและวิปัสสนาภาวนา อันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีสติสัมปชัญญะจนสามารถลด ละ และกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองในจิตใจ มีปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพ และ/หรือเสริมสร้างจิตใจ หรือรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิเพื่อการทำงาน ควบคู่กันไปได้ ยิ่งเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องทำหน้าที่ของความเป็นธรรมทูตคฤหัสถ์ ขณะเดียวกันยังสามารถกำหนดคุณธรรมได้อย่างเป็นระบบและกลไกล สร้างเครือข่ายและแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนความสามัคคี เพราะพุทธศาสนาสอนให้อยู่ร่วมกันในโลกด้วยสันติสุขสำหรับคนไทยและคนท้องถิ่นในต่างประเทศ เพื่อบริการวิชาการแก่สังคม มีภาคีเครือข่าย มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับการกลยุทธ์ไว้บนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อจัดทำกลยุทธ์ต่อไป ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้การเทศน์ การบรรยายตามหลักพุทธธรรมไม่มีสื่อและอุปกรณ์ประกอบการบรรยายมากนัก หากจะต้องใช้สื่อเพียงก็แต่ใช้สื่อบุคคลและสื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติเท่านั้น แต่สังคมปัจจุบันเจริญทางวัตถุมากขึ้นและสามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปได้ทั้งในและต่างประเทศอย่างรวดเร็ว เรียกว่ายุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภารกิจที่สำคัญที่มีความละเอียดอ่อนที่ธรรมทูตคฤหัสถ์ควรพิจารณาเอาใจใส่เป็นพิเศษ (พระธรรมปิฎก, 2543) เมื่อเป็นธรรมทูตคฤหัสถ์นอกจากจะเอาธรรม ความดีงาม และประโยชน์สุขไปให้แก่ดินแดนที่เราไปเป็นทูตแล้ว เราก็ควรจะนำคุณค่าประโยชน์สิ่งที่ดีงามกลับคืนมาให้แก่ประเทศของตนเองด้วย นอกจากนี้ยังต้องมีการกำหนดกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับยุคสมัยด้วย

2. กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

2.1 ความหมาย กลยุทธ์ หมายถึง การวางแผนงานสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้การวิเคราะห์กับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม หรือการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ SWOT Analysis กล่าวคือ การวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และภัยคุกคาม (อุปสรรค) ในกรอบระยะเวลาที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อประกอบการวางแผนการในการใช้วิธีการ และทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด (วิกิพีเดีย, 2566) รวมถึงการเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำมาใช้ กลยุทธ์เป็นเรื่องของการกำหนดเป้าหมายในระยะยาวขององค์กร การเลือกการกระทำที่จะพืงนำมาใช้ รวมถึงการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้ไปสู่เป้าประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น (เสนาะ, 2550)

ในทางพระพุทธศาสนา กลยุทธ์ หมายถึง กุศโลบายหรือวิธีการดำเนินงานที่คาดว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต้องอาศัยการจัดกิจกรรมภายในวัด เช่นการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวัน

สำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การเทศน์ การปาฐกถา และรวมถึงการจัดกิจกรรมของชาวพุทธในต่างประเทศ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ และชาวพื้นเมืองในแต่ละประเทศด้วยการสื่อสารธรรมะให้คนเข้าถึงธรรมะ

ธรรมทูตคฤหัสถ์ต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ในด้านต่าง ๆ เช่นเป็นผู้มีความคิดความเข้าใจในระดับสูง มีความสามารถในการนำปัจจัยต่าง ๆ เข้ามากำหนดกลยุทธ์ เพื่อสร้างโอกาสสำหรับอนาคต มีวิสัยทัศน์เชิงปฏิบัติ สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ รวมทั้งต้องมีคุณลักษณะตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ที่เป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตน คือ ความอดทน โดยมีเป้าหมายในการเผยแผ่ คือ การละชั่ว ตั้งอยู่ในความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และมีหลักการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน คือ ไม่ตำหนิเบียดเบียนตนและผู้อื่น สำรวมระวัง และต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นผู้ที่มีหลักกัลยาณมิตร พรหมวิหารธรรมซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีความเป็นผู้นำของชุมชน สามารถให้คำแนะนำสั่งสอนการดำเนินชีวิตด้วยดี มีน้ำใจต่อทุกคนในทุกสังคม

การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน 3 ประการ คือ การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic analysis) ซึ่งเป็นงานที่จะต้องทำให้ล่งหน้าและต้องมีการพัฒนางานนั้น จึงจะเป็นการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสม และการกำหนดกลยุทธ์ (Strategy formulation) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ต้องทำให้ล่งหน้าให้เป็นแผนงาน ซึ่งได้ผลลัพธ์ที่จะได้ คือ กลยุทธ์ที่กำหนด รวมถึงการปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุม (Strategy implementation and control) เป็นกระบวนการกำหนดแผนการปฏิบัติ การมองเห็นความเป็นไปได้ของกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ให้เป็นจริง

2.2 ผู้นำเชิงกลยุทธ์

ความหมาย ผู้นำเชิงกลยุทธ์ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการเลือกรูปแบบการบริหารงาน หรือแสดงออกถึงซึ่งพฤติกรรม เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน (Fiedler Fred E, 2008) ความสามารถของผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถใช้กลยุทธ์ในการกำหนดทิศทางขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กรนั้น รวมทั้งมีความยืดหยุ่นและพร้อมปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร เป็น ผู้สามารถกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้แก่บุคคลในองค์กรให้มีความกล้าที่จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้แก่องค์กร

ความสำคัญของผู้นำเชิงกลยุทธ์ ผู้นำเชิงกลยุทธ์มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการกำหนดทิศทางขององค์กรเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จ ที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่จะต้องเป็นผู้กำหนดทิศทาง ค่านิยมที่ถูกต้อง และความสามารถในการสื่อสารค่านิยมกับทิศทางและความคาดหวังที่เหมาะสม โดยผู้นำสู่บุคลากรทุกคนอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้นำเชิงกลยุทธ์มีความเกี่ยวข้องกับการกำหนดกลยุทธ์ ที่ประกอบด้วย การสร้างกลยุทธ์ ให้บรรลุตามวิสัยทัศน์โดยต้องใช้วิธีการที่ต้องเปลี่ยนแปลงวิสัยทัศน์ การสร้างสรรค์ไปสู่การปฏิบัติอย่างมีคุณค่า และเหมาะสมกับองค์กร และสิ่งแวดล้อม และการปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ ที่ผู้นำต้องกระตุ้นและมีอิทธิพลต่อคนอื่นให้ยอมรับในพฤติกรรม ซึ่งมีความจำเป็นต่อการกำหนดนโยบายใหม่ ๆ กลยุทธ์จะรวมถึงการปฏิบัติในเรื่องพื้นฐานเช่น การออกแบบโครงสร้าง การจ่ายและระบบการให้รางวัล การจัดสรรงบประมาณ และกฎระเบียบขององค์กร นโยบายหรือการดำเนินงาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างขององค์กร ระบบ นโยบาย ฯลฯ รวมถึงการควบคุมกลยุทธ์ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organization) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) โดยการควบคุมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมิน วิเคราะห์ปัญหาและปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นไปตามที่กำหนด

องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์

ผู้นำเชิงกลยุทธ์ต้องเป็นบุคคลที่มีภาวะของความเป็นผู้นำ มีความคิดความเข้าใจในระดับสูง (High-level cognitive activity) มีศักยภาพในการนำปัจจัยต่าง ๆ เข้ามากำหนดกลยุทธ์ (Gathering multiple inputs to formulate strategy) สามารถคาดการณ์เพื่อสร้างโอกาสสำหรับอนาคต (Anticipating and creating a future) ด้วยวิธีคิดเชิงปฏิบัติ (Revolutionary and Contrarian Thinking) และกำหนดวิสัยทัศน์ (Creative Vision) (ริงสรรค์, 2551) ที่ชัดเจน ในลักษณะที่จูงใจองค์กรได้ ด้วยวิสัยทัศน์ที่ได้มาจากบุคคลฝ่ายต่าง ๆ โดยตระหนักถึงความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์และดำรงรักษาจุดเด่นที่เป็นแกนสมรรถนะขององค์กรให้ได้ เพราะจุดเด่นดังกล่าวจะเป็นทั้งทรัพยากรและขีดความสามารถที่จะทำให้องค์กรมีอัตลักษณ์ที่จะนำไปสู่ความได้เปรียบในการแข่งขัน และมุ่งเน้นกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยกระบวนการของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้นำเชิงกลยุทธ์ของศตวรรษที่ 21 จะต้องดำเนินกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม ความมีประสิทธิผลอย่างยั่งยืนขององค์กร ด้วยการกระตุ้นและเปิดกว้างแก่ทุกคน ยึดมั่นและมุ่งเน้นแนวปฏิบัติต่าง ๆ อย่างมีจริยธรรมด้วยการแสดงถึงความซื่อสัตย์มีคุณธรรมยึดมั่นในหลักการของตน ทั้งสามารถคล้อยให้พนักงานประกอบธุรกิจบนหลักของความมีจริยธรรม กับทั้งต้องสามารถสร้างความมีประสิทธิผล ให้มีดุลยภาพขององค์กร ระหว่างความควบคุมที่เน้นในความยืดหยุ่นและการริเริ่มใหม่ ๆ ที่มุ่งผลระยะสั้นกับที่มุ่งผลระยะยาว (สุเทพ, 2548) อีกทั้งยังต้องผู้ที่มีความสามารถในการนำผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจไม่ใช่ผู้ที่มีตำแหน่งสูงสุดในองค์กรเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายถึง ผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความกล้าที่จะเสี่ยงในการกำหนดกระบวนการและทิศทางขององค์กรที่แตกต่างออกไป โดยมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรพัฒนาอย่างมั่นคง (Dubrin Andrew, 2013)

3. ธรรมทูตคฤหัสถ์

3.1 ความหมายธรรมทูตคฤหัสถ์ หมายถึง ผู้ที่อยู่อาศัยหรือผู้ที่ประกอบอาชีพในต่างประเทศ ซึ่งมีความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่ต้องการที่พึ่งทางใจ ที่รักความเป็นชาวพุทธมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่บุคคลอื่น รวมถึงอุปัฏฐากพระภิกษุชาวไทยที่เดินทางมาปฏิบัติภารกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อมีคฤหัสถ์ชาวพุทธให้การอุปฐากคัมภีร์ช่วยเหลือ ดูแล สนับสนุนแก่พระภิกษุ จึงทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ในต่างประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาสื่อสารกับชนท้องถิ่นที่ไม่ได้ใช้ภาษาไทยด้วยแล้วยังทำให้ตนเองและชาวพื้นเมืองมีความเข้าใจหลักธรรม ธรรมทูตคฤหัสถ์ที่เดินทางไปแสดงธรรมในที่ ต่าง ๆ ทำหน้าที่เหมือนทูตทางธรรมหรือทูตของพระศาสนา ธรรมทูตคฤหัสถ์เกิดขึ้นในต่างประเทศที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดอบรมครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2562 ณ วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล ราชอาณาจักรนอร์เวย์ ใช้ชื่อเรียกว่า “คฤหัสถ์ธรรมทูตวิถีพุทธ” โดยมีชาวพุทธจำนวนกว่า 328 คน ใน 11 ประเทศ คือ นอร์เวย์ ฟินแลนด์ เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย สวีเดน เยอรมนี สวิสเซอร์แลนด์ และไทย สนใจเข้าร่วมอบรม การจัดอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์ขึ้นในครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ยกระดับขีดความสามารถของธรรมทูตคฤหัสถ์ซึ่งมีอยู่แล้วให้มากขึ้น สร้างระบบกลไกความเป็นธรรมทูตคฤหัสถ์ ส่งเสริมความสามัคคีระหว่างคนไทยและชาวท้องถิ่นให้กระชับยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อส่งเสริมและเผยแผ่หลักพุทธธรรมไปในต่างประเทศยิ่งขึ้น (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2562)

ธรรมทูตคฤหัสถ์ยังต้องเป็นผู้ที่มีวิธีการเผยแผ่โอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย ที่กล่าวไว้ว่า “อนุปวาโท อนุปฆาโต” หมายถึง ไม่ว่าจะร้าย ใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จงเป็นคนปากช้า แต่พูดไว พูดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก “ปาฏิโมกเข จ สัรวโร” หมายถึงการสำรวมรักษาพระวินัย ให้มากที่สุด “มตตตถุตา จ ภตตสมิ” หมายถึงรู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร “ปนตถุจ สยนาสนน” หมายถึงอยู่ง่าย และสุดท้ายสำคัญที่สุดคือ “อิธิจิตเต จ อายโโค” หมายถึง การทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐาน

อย่างเอาจริงเอาจัง ฝึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุป่าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุดของพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยทั้งประเทศ (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2538) ซึ่งหมายความรวมถึงธรรมทูตคฤหัสถ์ด้วย ธรรมทูตคฤหัสถ์จะต้องดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่าง แก่ประชาชน มีชีวิตแบบเรียบง่ายไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นผู้สำรวมระวังในการบริโภค ใช้สอยเสนาสนะ เช่น พระขทิรวนิยเรวตะ ผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความสงบไม่เบียดเบียนใคร มีแต่แผ่เมตตาธรรมให้แก่บุคคลอื่น (บรรจบ, 2544)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ธรรมทูตคฤหัสถ์ หมายถึง ผู้ที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพในต่างประเทศ ซึ่งมีความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาที่ต้องการที่พึ่งทางใจ ที่รักความเป็นชาวพุทธมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่บุคคลอื่น รวมถึงอุปัฏฐากพระภิกษุชาวไทยที่เดินทางมาปฏิบัติภารกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และเป็นผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นผู้นำในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชน ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นสื่อกลางระหว่างพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรม กับสังคมหรือดินแดนนั้นๆ ในเมื่อเป็นสื่อกลาง ด้านหนึ่งเราก็เอาธรรมไปให้แก่เขาเพื่อประโยชน์สุขของเขา แต่พร้อมกันนั้น เราก็คำนึงถึงประโยชน์สุขของสังคมไทย และพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วย เช่นเราอาจจะได้แง่คิดข้อสังเกตอะไรที่ดีเป็นความรู้ที่จะกลับมาช่วยพัฒนาสังคมไทย พัฒนากิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เราก็คำนึงไว้ด้วย และไม่ควรถองทิ้งสิ่งที่ได้รับกลับมาประเทศของเรา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2566)

3.2. คุณสมบัติของคฤหัสถ์ธรรมทูต

คุณสมบัติของคฤหัสถ์ธรรมทูตที่ดีที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นแบบอย่างแก่ธรรมทูตได้แก่ รู้จักฟัง พูดให้ผู้อื่นฟังได้ ใฝ่ศึกษา มีความจำดี เป็นผู้รู้ชัดแจ้ง สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจหลักพุทธธรรมได้อย่างชาญฉลาดในการเป็นผู้นำ และไม่ก่อการทะเลาะวิวาท มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม และความสุขของพหุชน มีทักษะด้านผู้นำเชิงกลยุทธ์ มีศรัทธา มีวิชา และมีจรรยา เป็นไปตามอุดมการณ์ของพระธรรมทูตที่ยึดถือกันมาแต่ครั้งพุทธกาลที่ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน...”ตลอดจนดำรงตนให้เหมาะสมตามความเป็นสมณะ และยึดมั่นในคำปฏิญญาตน ของพระธรรมทูต (วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.) ควรประกอบไปด้วย

คุณลักษณะทั่วไปของธรรมทูตคฤหัสถ์ควรมีองค์ประกอบของกระบวนการพัฒนาประกอบด้วยซึ่งประกอบด้วย

- 1). หลักการพัฒนา คือ หลักสัทธรรม 3 ได้แก่ ปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ 2). วิธีการพัฒนา คือ การฝึกอบรมตามหลักพระสัทธรรม ได้แก่ วิธีการฝึกอบรม เครื่องมือการฝึกอบรม และการประเมินผลการฝึกอบรม 3). การประเมินผล ประกอบด้วย การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง การสะท้อนผลการประเมินเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามผลงานและกำหนดยุทธศาสตร์ (อุตร, 2560)

ธรรมทูตคฤหัสถ์ยังต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของความเป็นนักจิตวิทยาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยต้องเป็นผู้ที่รู้จักการบูรณาการหลักพุทธธรรมคำสอนเข้ากับจิตวิทยาตะวันตก โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับจิตที่สำคัญของจิตที่มีต่อกาย เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งมีชีวิต มีจิตสำคัญกว่ากาย จิตจึงมีบทบาทมากเพราะจิตเป็นต้นกำเนิดของความประพฤติดีหรือชั่วทางกายวาจา ความเศร้าหมองหรือผ่องใสของจิต มีผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ จิตยังทำให้เราไปเกิดในที่ (สุคติ) หรือไม่ดี (ทุคติ) ได้อีกด้วยดังปรากฏในพระไตรปิฎก “เมื่อจิตเศร้าหมองทุกติเป็นอันหวัง...เมื่อจิตไม่เศร้าหมองสุคติเป็นอันหวังได้” จิตจึงมีผลทั้งชาตินี้ชาติหน้าชาติต่อไป ธรรมชาติของจิตมีสภาพการรับรู้อารมณ์เสมอตลอดเวลา ทางตาเห็นรูป ทางหูได้ยินเสียง ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นรับรส ทางกายสัมผัส และความนึกคิดทางจิตใจ เมื่อจิตรับรู้อารมณ์หรือการรู้แจ้งอารมณ์ (Consciousness หรือ Sense - Awareness) อารมณ์ 3 ได้แก่ วิญญาณรู้ อารมณ์ต่างๆ ทางทวารทั้ง 6 ซึ่งประกอบด้วย ตา

หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มีสัญญา รู้ เป็นการจดจำอารมณ์จากการได้ยิน ได้เห็น ได้รู้ และ ปัญญา รู้ การรู้เหตุผลตามความเป็นจริง รู้เหตุผลของธรรมชาติ เมื่อธรรมเหตุเหตุผลได้ศึกษาพุทธจิตวิทยา จึงทำให้รู้วิธีที่ทำให้ไม่ให้เกิดความทุกข์ ความเศร้าหมอง หรือเมื่อเกิดแล้วก็รู้จักวิธีปฏิบัติไม่ให้เกิดทุกข์นานเกินไป นำวิธีที่จะพัฒนาจิตของตนให้มีคุณภาพมีสติสัมปชัญญะบริสุทธิ์ ชั่วขณะและวิธีทำให้จิตบริสุทธิ์ตลอดไปบรรลุดรรณสูงสุด คือ พระนิพพาน

3.3 คุณสมบัติ และคุณลักษณะของธรรมเหตุเหตุผลตามหลักพุทธธรรม

ธรรมเหตุเหตุผล ต้องยึดและทำตามหลักการของพระพุทธองค์ว่า “จรต ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย” จาริกัมไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขของคนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เป็นจุดหมายกว้าง เป็นสากล ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศไทยเราเท่านั้น (ควรเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตนให้ครบหลักองค์ประกอบของอุบาสกอุบาสิกาซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานทั่วไปที่ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเชื่อ มีความมั่นใจในพระรัตนตรัย โดยความเชื่อต้องเป็นความเชื่อที่ ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่ได้เกิดจากความเชื่อศรัทธาอย่างงมงาย และต้องมีเข้าใจความหมายของสิ่งที่ตนเชื่อ
2. เป็นผู้ที่มีศีลโดยดำรงตนอยู่ในศีล 5 ที่จะทำให้มีชีวิตที่ติงาม เป็นฐานสำหรับให้ตนเองก้าวไปสู่การปฏิบัติเบื้องต้น พร้อมกันนั้นยังเป็นเครื่องช่วยเกื้อกูลสังคมอีกด้วย เพราะผู้ถือศีล 5 จะเป็นผู้ที่ไม่เบียดเบียนคนอื่น ดำรงชีวิตที่สุจริต ที่จะทำให้ผู้นั้นมีความอยู่รอดปลอดภัย
3. เป็นผู้ที่ไม่เป็นคนที่ไม่เชื่อความเชื่ออย่างงมงายเพียงเพื่อหวังผลจากการดลบันดาลต่างๆ แต่มีความเชื่อในเรื่องของกรรมดี คือเชื่อในการกระทำความดี เชื่อในความเป็นไปตามเหตุและผล เชื่อผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามของตน
4. เป็นผู้ที่ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา สังคมไทยในเวลานี้แปรปรวนในเรื่องนี้มาก ที่เป็นผลสืบเนื่องจากข้อ 3 นั้นเอง โดยเชื่อหลงงมงายในเรื่องไม่เข้าเรื่อง เชื่อนอกคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เชื่อในผู้ที่ตั้งตนเป็นพระพุทธเจ้า ที่กล่าวอ้างโอ้อวดสิ่งเร้นลับ แล้วจะยิ่งไปส่งเสริมให้คนความเชื่อผิดและปฏิบัติในสิ่งที่ผิดนั้นให้แพร่หลายยิ่งขึ้น และยังทำให้คนไม่เอาใจใส่หลักธรรมคำสอนที่แท้จริง จะทำให้คนยิ่งห่างไกลจากหลักคำสอนของศาสนาออกไป
5. เป็นผู้ที่ยิ่งทะนุบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์ และกิจการของพระพุทธศาสนาที่จะทำให้พระธรรมวินัยเจริญมั่นคง นำพากันให้มาช่วยดำเนินกิจการและทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลแท้จริง ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกต้องของคลองธรรม ที่จะทำให้ศีลธรรมเจริญงอกงาม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538)

คุณลักษณะของธรรมเหตุเหตุผล ต้องเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร อดทน เสียสละ มีความรู้ มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อตอบแทนพระศาสนา เพียรพยายามที่จะนำเสนอหลักธรรมคำสอนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อโลกและสังคม มีความสามารถที่จะใช้สื่อสมัยใหม่ได้อย่างดี เพื่อให้เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ให้มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เข้าใจและเข้าถึงกลุ่มชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจประพฤติปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนสามารถเผยแผ่คำสอนแก่บุคคลอื่นให้ได้รับรู้เข้าใจตาม จะเกิดความภาคภูมิใจในความ เป็นธรรมเหตุเหตุผล และจะรู้สึกรักษา และหวงแหนพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจะปกป้องคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้ได้ธรรมเหตุเหตุผลควรต้องพัฒนาศักยภาพให้ก้าวไปในและเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก มีสัปปริสธรรม คือ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล มีหลักกัลยาณมิตรในความเป็นผู้นำชุมชนให้คำแนะนำสั่งสอนการดำเนินชีวิตด้วยดี และมีหลักการบริหารหรือเมตตาธรรมแก่ทุกคน เป็นผู้มีน้ำใจดีต่อทุกคนทุกชนชั้นสังคมในโลก

คุณสมบัติที่เป็นคุณธรรมภายในของธรรมทูตคู่หัดศควรต้องมี คุณสมบัติภายในมีหลายประการเพื่อเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้สมบูรณ์ มีดังนี้

1. หลักธรรมสัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท่านผู้รู้ พระสาวกผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ ดังนี้ 1) ฉัมมัญญุตารู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็นเหตุให้กระทำสำเร็จผลตามความมุ่งหมาย 2) อตถัญญุตารู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะต้องทำ 3) อตถัญญุตารู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประโยชน์ได้เหมาะสมและ ให้เกิดผลดี 4) มัตถัญญุตารู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมในงานที่ทำ 5) กาลัญญุตารู้จักกาล เช่นรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น 6) ปริสัญญุตารู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณีและข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ และ 7) บุคคลัญญุตารู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยถูกต้อง เช่น ควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้องจะใช้จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น เมื่อกล่าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชนและบุคคล

2. หลักธรรมกัลยาณมิตร หมายถึง ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตแก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของธรรมทูตคู่หัดศจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างการดำเนินงาน พระธรรมทูตเป็นผู้แนะนำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่น ต่าง ๆ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทันั้น” เพื่อจะไปแนะนำประชาชนได้ทุกชนชั้น ซึ่งมีองค์ประกอบของหลักกัลยาณมิตร มี 7 ประการ คือ 1) ปิโย เป็นผู้ที่น่ารัก 2) ครุ เป็นผู้แนะนำเคารพเลื่อมใส 3) ภาวนีโย เป็นผู้ช่วยยกย่อง 4) วัตตา จะเป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนมีข้อสงสัยอะไรก็สามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน 5) วจะนักรุโฆ เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ได้พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น 6) คัมภีริญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้ และ 7) โน จัญญานเน นิโยชเย พระธรรมทูตไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม พุทธศาสนาสอนความจริงตามธรรมคาของธรรมชาติ พระพุทธองค์ไม่ได้บอกว่าพระองค์เป็นผู้ผูกขาดหรือตั้งความจริงขึ้นมา แต่พระองค์ตรัสว่า “อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานิ อนุปาทา วา ตถาคตานิ” ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็มีอยู่เป็นหลักธรรมคา เป็นธรรมนิยามว่า สังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา และยังตรัสหลักความจริงของธรรมชาตินี้ตามแนวปฏิจจสมุปาบาท คือสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน การกระทำดีเป็นเหตุให้เกิดผลดี การกระทำชั่วเป็นเหตุให้เกิดผลชั่ว การกระทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การกระทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรก การกระทำดี เป็นเหตุในตัวของมันเอง ทำให้ผู้กระทำดีไปสวรรค์โดยไม่ต้องมีคนมาส่งไปสวรรค์อีก การทำชั่วก็เป็นเหตุให้ไปนรก โดยไม่ต้องมีใครมาลงโทษซ้ำอีกทั้งหมดนั้นก็ยังมีสาระสำคัญว่า หลักความจริงในธรรมคาที่มีอยู่ตามธรรมคา พระองค์มาค้นพบความจริงนั้นแล้ว ก็ทรงนำมาแสดง ชี้แจง เปิดเผย อธิบาย ทำให้เข้าใจได้ง่าย เรียกว่าพระองค์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร

3. หลักธรรมพรหมวิหาร หรือหลักเมตตาสากลหมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม อันเป็นหลักความประพฤติของพระธรรมทูตที่จะต้องอยู่ในใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ 4 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/331/264, อง.สตตก. (ไทย) 23/65/114.48) คือ 1) เมตตา รวมถึงเมตตาสากล ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าประสบประโยชน์และความสุข 2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากรช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนให้หมดสิ้นไป 3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จ

ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีด้วยพร้อมส่งเสริมสนับสนุน และ 4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรง มองเห็น การที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยวางตน และ ปฏิบัติ ไปตามหลักการเหตุผล และความเที่ยงธรรม

4. มัจฉริยะ 5 หลักการใหญ่และคำสอนปลีกย่อยทั่วไปก็มีความเป็นสากล นำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติสอดคล้องกันทั้งหมด เช่น หลักมัจฉริยะ 5 ที่สอนว่า เมื่อเราพัฒนาคนไปจะค่อยๆ หมดความรู้สึกหวงแหนกีดกัน ที่เรียกว่า คือมีมัจฉริยะ 5 น้อยลงๆ ไม่ใช่มากขึ้น อริยบุคคล หรืออารยชนในความหมายของพระพุทธศาสนา คือ คนที่หมดมัจฉริยะ 5 ดังจะเห็นว่า อริยบุคคลชั้นแรก ได้แก่พระโสดาบัน มีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง คือไม่มีมัจฉริยะ 5

4. คุณสมบัติ และคุณลักษณะของธรรมทูตคฤหัสถ์ตามหลักพุทธจิตวิทยา

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าจะแสดงธรรม มีกถา หรือการสนทนา จะมีคุณลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็น ลีลา การสอน 4 ประการคือ 1) สันถัสสนา เป็นการชี้แจงให้เห็นชัด จำแนกแยกแยะ อธิบายแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจ แจ่มแจ้งเห็นจริง สมาทพนา ขวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้ามนำไปปฏิบัติ หรือชี้ให้เห็นความสำคัญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ 2) สมุตเตสนา ปลุกเร้าให้กระตือรือร้น จนเกิดความอดสาเห มีกำลังใจเข้มแข็งมุ่งมั่นที่จะทำกิจให้สำเร็จไม่กลัวเหนื่อยยาก 3) สัมปหังสนา บำรุงจิตให้ แขมขื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ลีลาการสอนนี้ มีหลักการจำอย่าง 4 ประการ คือ “ชี้ให้ชัด ขวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง” การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพต้องเกิดจากผู้เผยแผ่ที่ได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี น้อมนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขในชาติปัจจุบันและภพหน้า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล มี 2 ลักษณะ คือ การเผยแผ่ประจำ เป็นการเผยแผ่ในวัด หรือวิหาร หรือที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้ เป็นการเผยแผ่ทางเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน วิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ หรือทางสื่อสารสนเทศในโลกโซเซียลด้วยเครือข่าย ด้วยวิธีการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ดิจิทัลคอนเทนต์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งธรรมทูตคฤหัสถ์จำเป็นต้องมีและเรียนรู้ที่จะใช้งานอุปกรณ์ที่ทันสมัยไม่ว่าจะเป็นการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ให้สามารถเชื่อมโยงหรือส่งข้อมูลถึงกันผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet of thing: IoT) เข้ากับการใช้งานอื่น ๆ เป็นสมาร์ตดีไวซ์ (Smart Device) สมาร์ตโฮม (Smart Home) สมาร์ตเน็ตเวิร์ค (Smart Network) และอื่น ๆ ที่ธรรมทูตคฤหัสถ์นี้ออก ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ แวนตา รองเท้าที่สามารถเชื่อมต่อข้อมูลได้ และมีการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการเผยแผ่ด้วยวิธีการโฆษณา (Advertising) เพื่อชักจูงใจกลุ่มเป้าหมายผู้เผยแผ่ในฐานะผู้โฆษณา (Advertiser) การแสดงความจริงใน สิ่งโฆษณา (Advertisement) วิธีการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั้งที่จาริกไปในที่ต่าง ๆ เช่น การเผยแผ่ตามวัด หมู่บ้าน สำนักอาจารย์ หรือสถานที่ศึกษา โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หน่วยราชการ ในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ได้เดินทางไปโปรดพระบิดา หรือการโปรดพระเจ้าพิมพิสาร การเผยแผ่จึงคือ ไม่ใช่การเทศนาสั่งสอนปรียัตถ์อย่างเดียว งานเผยแผ่ต้องขยายออกไปด้วยการปฏิบัติธรรมและปฏิเวธธรรม และด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์สังคม ประวัติศาสตร์ และจารีตประเพณีของท้องถิ่น พระพุทธองค์ใช้จิตวิทยามวลชนในการโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ดังนั้นจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องคือ จิตวิทยามวลชน และจิตวิทยาการสอน (ทวีศักดิ์, 2560)

1. จิตวิทยาการสอน ธรรมทูตคฤหัสถ์ต้องเป็นผู้ที่มีการรับรู้เป็นกระบวนการแปลความหมายระหว่างประสาทสัมผัสกับระบบประสาทของมนุษย์ที่ใช้อยู่จะรับสัมผัสสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้ส่วนของประสาทสัมผัสในอวัยวะนั้นส่งผลเชื่อมโยงไปยังสมองและสมองจะถอดรหัสสัญญาณไปยังระบบประสาททำให้เกิดการรับรู้และรู้สึก จิตวิทยาการรับรู้เป็นเหตุการณ์ความรู้สึกที่เป็นผลจากกิจกรรมของเซลล์สมองเป็นลักษณะหนึ่งของจิตแต่ไม่ใช่จิตทั้งหมด (Sukhachan's KM, 2021) ความรู้ที่อยู่ในขอบข่ายการเรียนการสอนของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้อง มีความรู้ถึงพัฒนาการมนุษย์ สามารถนำหลักการของการเรียนรู้และการสอนประกอบด้วยทฤษฎีการเรียนรู้และการเรียนรู้ชนิดต่างๆ ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีผลต่อการเรียน

และวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมฐานได้เป็นอย่างดี ทั้งต้องมีความรู้ในเนื้อหาหลักพุทธธรรมที่เผยแพร่ มีความสามารถในการประยุกต์ใช้หลักการจิตวิทยาเพื่อการเผยแพร่หลักพุทธธรรม มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ มีเจตคติที่ดีต่อผู้เข้าร่วมฟัง ร่วมเรียนรู้ เลยไปถึงการสร้างบรรยากาศในการเผยแพร่หลักธรรม และสร้างบรรยากาศในห้องเรียน จนถึงสร้างระดับของอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่ร่วมปฏิบัติรับรู้ เรียนรู้พุทธธรรมด้วย โดยจัดสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนที่อยู่ในสภาวะที่อยู่รอบตัวผู้สอนและผู้เรียน (Gagné, 1985) ซึ่งเกื้อหนุนให้ผู้เข้าร่วมรับการปฏิบัติ และเรียนรู้ไปด้วยความศรัทธา และธรรมชุตคฤหัสถ์ต้องทำงานด้วยกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สื่อสารระหว่างกันจนเกิดบรรยากาศการเรียนการสอนหลักพุทธธรรม ที่ส่งเสริมให้ผู้ศรัทธาทุกคนเข้าร่วมบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพุทธองค์ตามที่ธรรมชุตคฤหัสถ์กำหนดไว้อย่างตั้งใจเพื่อให้ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดความสามารถในด้านใดด้านหนึ่งตามที่ตนต้องการได้ตามเป้าประสงค์ (Smith&Ragan, 1999)

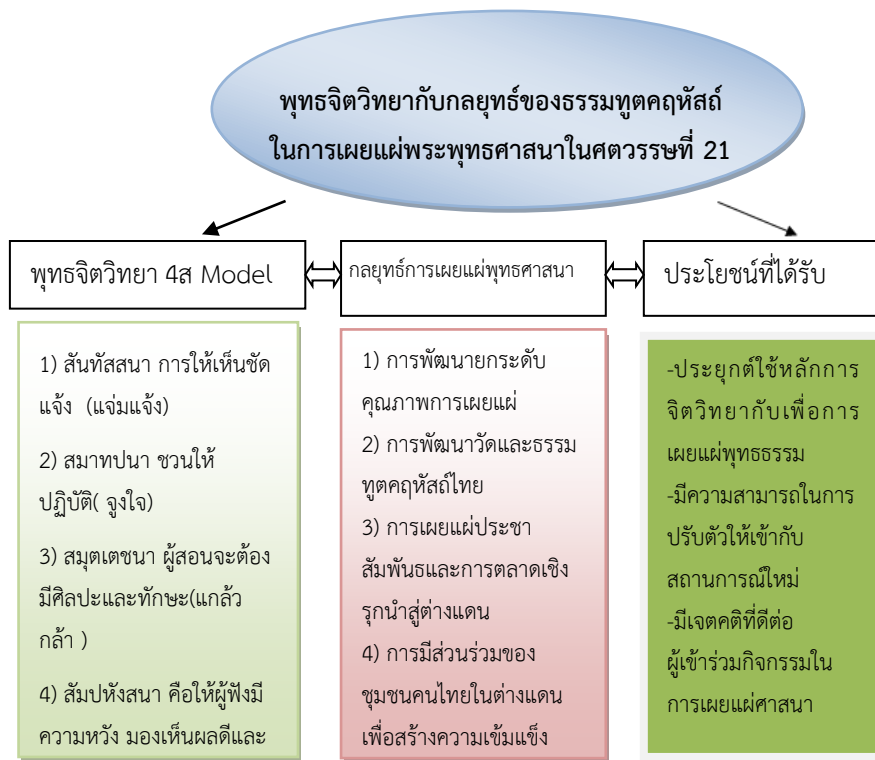
2. จิตวิทยามวลชน (Mass Psychology) เป็นการศึกษาถึงธรรมชาติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มหรือหมู่คณะทั้งที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรหรือไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นองค์กรก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดพฤติกรรมของผู้คนเหล่านั้นให้เป็นไปตามความต้องการ มุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อพัฒนาชุมชนและพัฒนาสังคม เพื่อสร้างคนดีและพัฒนาคุณภาพของประชากร สร้างเสริมและรักษาระเบียบวินัย เพื่อเสริมสร้างพลังร่วมเพื่อพิทักษ์รักษาพุทธศาสนา

กลยุทธ์การใช้จิตวิทยามวลชนเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาก็เพราะ เป็นการใช้จิตวิทยาที่เกี่ยวกับมวลชนตามลักษณะของกลุ่มมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มมวลชนที่ไม่ได้มีการจัดตั้งมีอยู่โดยธรรมชาติที่อยู่ในภาวะปกติเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้ความมั่นใจในท้องถื่นดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หลุดพ้นจากความทุกข์ เพื่อให้รู้ถึงนิสัย สภาพของพฤติกรรมที่เป็นอยู่การอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ ธรรมชุตคฤหัสถ์ต้องมีความเต็มใจและจริงใจบริการ ให้ความรู้ในหลักพุทธธรรมด้วยความเสมอภาคการเข้าถึงงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งการเผยแพร่ในวัด หรือนอกวัดเพื่อมุ่งผลของการปฏิบัติงานเผยแพร่พุทธศาสนาให้ได้ผลสำเร็จ รู้หลักพุทธธรรม และรู้ระเบียบแบบแผนและตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์การเผยแพร่พุทธศาสนา คุณสมบัติของธรรมชุตคฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติงานมวลชนต้องเข้าใจในองค์การอย่างชัดเจน ไวต่อความรู้สึกของมวลชนที่ติดต่อ เป็นผู้ฟังที่ดีมีความอดทน มีการเตรียมการเตรียมการเผยแพร่ไว้ล่วงหน้า มั่นใจและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา มีความมานะบากบั่นไม่ท้อถอยมุ่งมั่น มีความเสียสละสูง รวมทั้งเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะการเป็นผู้นำ

4. องค์ความรู้ใหม่

พุทธจิตวิทยากับกลยุทธ์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของธรรมชุตคฤหัสถ์ในศตวรรษที่ 21 มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยเมตตากรุณาธรรม ซึ่งมีมาตั้งแต่ในครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้เจริญก้าวหน้ามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มเผยแพร่โดยพระธรรมทูตผู้มีสติปัญญาความรู้ ความสามารถ และมีความอดทนอดกลั้นที่จะประกาศเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลไปทั่วโลกแล้ว ต่อมาการเผยแพร่พระพุทธศาสนายังมีคฤหัสถ์ที่มีจิตศรัทธาเป็นกำลังสนับสนุนที่สำคัญที่จะทำให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีกลยุทธ์รวดเร็ว อย่างราบรื่นทันกับโลกโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องมีการวางแผนกำหนดกลยุทธ์ (Strategy formulation) มีการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic analysis) ที่จะต้องทำไว้ล่วงหน้า และงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องมีการพัฒนา เพื่อการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสม เพราะจะเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ต้องทำไว้ล่วงหน้าให้เป็นแผนงาน รวมถึงการปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุม (Strategy วิธีการ ใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ในโลกไซเบอร์ด้วยเครือข่ายด้วยวิธีการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ดิจิทัลคอนเทนต์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งธรรมชุตคฤหัสถ์จำเป็นต้องมีและเรียนรู้ที่จะใช้งานอุปกรณ์ที่ทันสมัยไม่ว่าจะเป็นการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ให้สามารถเชื่อมโยงหรือส่งข้อมูลถึงกันผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet of thing: IoT) เข้ากับการใช้งานอื่น ๆ เป็นสมาร์ททีวี

(Smart Device) สมาร์ทโฮม (Smart Home) สมาร์ทเน็ตเวิร์ค (Smart Network) และอื่น ๆ ที่ธรรมทูตคฤหัสถ์นี้ก็ออกผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ แวนตา รองเท้าที่สามารถเชื่อมต่อข้อมูลได้ โดยกำหนดวิธีการ กลยุทธ์ต่าง ๆ ด้วยหลักพุทธธรรม บูรณาการกับจิตวิทยาการสอนและจิตวิทยามวลชน ที่พระองค์ทรงใช้ตั้งแต่ในครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าจะแสดงธรรม สอนทนา สติภาวนา (ที.สี. (ไทย) 92/198/161) คือ 1 ชี้แจงให้เห็นชัด จำแนกแยกแยะให้ผู้ฟังเข้าใจ แจ่มแจ้งเห็นจริง น้อมนำปฏิบัติจนใจยอมรับอยากลงมือทำ 2 ปลุกเร้าให้กระตือรือร้น อุตสาหะ มีกำลังใจที่เข้มแข็งมุ่งมั่นปฏิบัติกิจให้สำเร็จ 3 บำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบานเห็นผลดี และคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป โดยมุ่งเน้นหลัก “ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้เร้าแรง” และมีการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการเผยแพร่ด้วยวิธีการโฆษณา (Advertising) เพื่อชักจูงใจกลุ่มเป้าหมาย ผู้เผยแพร่ในฐานะผู้โฆษณา (Advertiser) การแสดงความจริงใน สิ่งโฆษณา (Advertisement) วิธีการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธาของบุคคล

ภาพที่ 1 พุทธจิตวิทยากับกลยุทธ์ของธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21

5. สรุป

ธรรมทูตคฤหัสถ์เป็นผู้มีจิตวิทยาการสอน มีความรู้ถึงพัฒนาการมนุษย์ สามารถนำหลักการของการเรียนรู้และการสอนประกอบด้วยทฤษฎีการเรียนรู้และการเรียนรู้ชนิดต่างๆ บนพื้นฐานในความเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีผลต่อการเรียน และวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมฐานได้เป็นอย่างดี มีความรู้ในเนื้อหาหลักพุทธธรรม สามารถที่จะประยุกต์ใช้หลักการจิตวิทยากับเพื่อการเผยแผ่หลักพุทธธรรม มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ มีเจตคติที่ดีต่อผู้เข้าร่วมฟัง ร่วมเรียนรู้ และสร้างบรรยากาศในห้องเรียน รวมทั้งสามารถสร้างระดับของอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่ร่วมปฏิบัติธรรมให้รับรู้ เรียนรู้พุทธธรรมด้วย

ธรรมทูตคฤหัสถ์เป็นผู้ที่มีหลักในการปฏิบัติตน คือความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และมีการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม หรือข้อกำหนดหรือหลักความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ สัจจธรรมจริงๆ พระพุทธศาสนาสอนสัจจธรรมคือ ความจริงที่เป็นสากลแล้ว จึงสอนถึงจริยธรรม เช่น เมตตาที่เป็นสากลได้ ประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีศีลหรือวินัยในการอบรมตนทั้งในด้านความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คือ มีกายสุจริต วาจาสุจริต และการปฏิบัติสมาธิภาวนาและวิปัสสนาภาวนา อันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีสติสัมปชัญญะจนสามารถลด ละ และกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองในจิตใจ มีปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพ และ/หรือเสริมสร้างจิตใจ หรือรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิเพื่อการทำงาน ควบคุมกันไปได้ ยิ่งเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ตระหนักรู้ถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องทำหน้าที่ของความเป็นธรรมทูตคฤหัสถ์ ขณะเดียวกันยังสามารถกำหนดคุณทวิวิธีได้อย่างเป็นระบบและกลไกล สร้างเครือข่ายและแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนความสามัคคี เพราะพุทธศาสนาสอนให้อยู่ร่วมกันในโลกด้วยสันติสุขสำหรับคนไทยและคนท้องถิ่นในต่างประเทศ เพื่อบริการวิชาการแก่สังคม มีภาคีเครือข่าย มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับการกลยุทธ์ไว้บนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อจัดทำกลยุทธ์ต่อไป

6. เอกสารอ้างอิง

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2544). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : หจก. สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ทวีศักดิ์ ใหม่ประยูร. (2560). การปฏิบัติการพุทธจิตวิทยาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 17(2), กรกฎาคม - ธันวาคม.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2544). **อัสติมหาสาวก**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **งานพระธรรมทูตในพระธรรมทูตในต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: การศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก, มูลนิธิ.
- พระมหาไพฑูริย์ ปนตนนโท. (2563). การศึกษาภาพความเป็นธรรมทูตคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างประเทศ **วารสารพุทธมณฑล** ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดดาวฤกษ์วิถีสถาราม ปีที่ 5 ฉบับที่ 2.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2538). **อุดมการณ์และบทบาทของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์**. ในอนุสรณ์พระธรรมทูตสายต่างประเทศ (รุ่นที่ 1). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2551). **ภาวะผู้นำ (Leadership)**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร. ธนัธการพิมพ์.
- วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. **กลยุทธ์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2566. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/กลยุทธ์>.
- วิทยาลัยพระธรรมทูต. (2562). **โครงการอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์วิถีพุทธในต่างประเทศ**. วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2551). **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 14**. กรุงเทพมหานคร :นิติธรรมการพิมพ์.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ประยุตฺโต). (2566). **ธรรมทูตพระไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566. จาก <https://www.watnyanaves.net/en/book-full-text/279>.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2550). **การบริหารเชิงกลยุทธ์ : แนวคิดทฤษฎี**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเทพ พงษ์ศรีวัฒน์. (2548). **ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร. บุ๊คส์ลิงค์.
- อุดร เขียวอ่อน. (2560). **รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Dubrin Andrew J. Dubrin. (2013). **Leadership. Research Finding. Practice and skills**, 7th Ed. Ohio: South Western.
- Fiedler Fred E. Fiedler. (2008). **Theory of Leadership Effectiveness**. New York: McGraw – Hill.
- Gagné, R. M. (1985). **The conditions of learning (4thed.)**. New York: Holt, Rinehart, & Winston
- Sukhachan's KM. (2021). **การประยุกต์ใช้จิตวิทยาเพื่อการเรียนการสอน**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566. จาก <https://www.sukhachan.com/sharedstories/educational-psychology/application-of-psychology>.
- Smith,P. L.&Ragan, T. J. (1999).**Instructional design**. (2nded.). New Jersey: Prentice-Hall.emann, Oxford, U.K.